



GÜLNAR VE ÇEVRESİNDE ÖLÜMLE İLGİLİ UYGULAMA VE İNANIŞLAR ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Mehmet ALPTEKİN*

Geliş Tarihi: Şubat, 2018

Kabul Tarihi: Mart, 2018

Öz

İnsan yaşamındaki geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm çevresinde, birçok inanış ve uygulama ortaya çıkmıştır. Bilinmezliklerle dolu olduğu için her dinde ölüme farklı anlamlar yüklenmiştir. Bazı dinlerde ölümden sonra hayatın varlığı düşüncesi öne çıkarken bazı dinlerde ise hayat ölümle birlikte sonlanmaktadır. Toplumlar ölümle ilgili ortaya çıkan uygulama ve inanışların temelinde dinsel ve dinsel olmayan itikatlarla ilgili olgular bulunup hepsinde ölüme karşı bir korku ve saygı vardır.

Çalışmamızda, Orta Asya kökenli bir Türkmen yerleşim yeri olan Gülnar ve çevresi bağlamında ölümle ilgili halk inanışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gülnar ve yöresindeki ölümle ilgili inanışlar ölüm öncesi, ölüm sonrası ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Bu ana başlıklarda bilimsel yöntemlerle tespit edilen inanış ve ritüeller, dinler tarihi ve halk inanışları açısından incelenmiştir. Araştırmada literal araştırmanın yanı sıra saha araştırması da yapılarak olaylar gözlemlenmiştir. Özellikle kaynak şahıslarla derinlemesine mülakat yapılarak veriler elde edilip kaydedilmiştir.

Günümüzde gelişen teknolojiye bağlı olarak toplum hayatında birtakım değişimler meydana gelmekte ve kültürel değerlerimizden olan halk inanışlarının bazı unsurları unutulmaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde sözlü gelenekte yaşayan inanışların bir an önce yazıya geçirilmesi gerekmektedir. Araştırmamızda amaç, Gülnar ve çevresindeki ölümle ilgili inanışların ortaya konulmasına katkıda bulunmak, ortak yönlerini ortaya koymak ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Böylece Gülnar ve çevresinde ölümle ilgili ortaya çıkan inanışlarda hem İslamiyet öncesi eski Türk inanışlarının hem de İslami düşüncenin kaynaşarak bir bütün oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gülnar, Ölüm, Halk inanışları, Uygulama.

AN INVESTIGATION ON PRACTICES AND BELIEFS REGARDING DEATH IN AND AROUND GÜLNAR

Abstract

A great number of beliefs and practices come to existence around death, which is the ultimate transition period in one's. Every religion assigns a different meaning to death as it is secretive. In some religions, the concept of life after death comes to the forefront whereas in some of them life is through with death. Religious and non-religious phenomena with regard to death underlie the practices and beliefs of societies in which they all possess feelings of fear and respect towards death.

* Okt. Dr.; Gaziantep Üniversitesi, TÖMER, meh.alptekin@hotmail.com.

Our study aims at revealing folk beliefs regarding death in and around Gülnar, which is a Central Asia Turkmen settlement. The beliefs regarding death in and around Gülnar are covered in three main headings: before death, during death and after death. The beliefs and rituals established via scientific methods about these main topics are examined with regard to the history of religions and Turkish folk beliefs. Incidents were observed through literal and field research. Especially reference people were interviewed thoroughly, findings were obtained and recorded

Certain changes occur in social life depending on today's improving technology and as a result, some elements of folk beliefs that form our cultural values are gradually passing into oblivion. From this aspect, beliefs in oral tradition have to be written right away. The target of our study is to contribute to the presentation of beliefs regarding death in and around Gülnar, to expose the commonalities and to help transfer them to the next generations. At the end, it was found out that both pre Islamic and old Turkish beliefs blended together and constituted a whole with regard to the beliefs about death in and around Gülnar.

Keywords: Gülnar, Death, Folk beliefs, Practice.

Giriş

Gülnar, Mersin iline bağlı 4 belde ve 41 köye sahip bir ilçedir. İç Anadolu Bölgesi'ni Akdeniz Bölgesi'ne bağlayan bir yol üzerinde bulunması ilçeyi önemli kılmıştır (Bilir, 2003: 24). İl merkezine 150 km. mesafede bulunan ilçe, Taşeli Platosu üzerindedir. Doğusunda Silifke, kuzeyinde Mut, kuzeybatısında Ermenek, batısında Bozyazı-Anamur ve güneyinde Aydıncık ilçeleri ile çevrilidir. Denizden yüksekliği 950 metre olup, yüzölçümü 1679 kilometrekaredir. İlçenin sahil kesiminde Akdeniz iklimi etkili olup, dağlık alanlarda ise iklim yazları serin ve kurak, kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir (<http://www.mersinkulturturizm.gov.tr>).

Çok eski bir yerleşim yeri olan Gülnar, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Gülnar'ın tarihi, Etilere kadar uzanmaktadır. Etilerden sonra bölgeye Asurlular hâkim olmuştur. Bir müddet İran ve Mısırlıların egemenliğinde de kalan Gülnar'da daha sonra Romalılar hüküm sürmüştür (Bali, 2015: 6). 11. yüzyıldan itibaren bir Türkmen yurdu olan Gülnar bölgesi tarihi süreç içerisinde Pers, Helen, Roma, Bizans, Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlılar yönetimine geçmiştir. Rivayete göre; Balkaş Gölü kıyısında Gülnar adındaki bir kentte yaşayan Gülnar halkının bir kısmı Horasanlı Ebu Müslim'in isteği üzerine Horasan'ın Merv şehrine, oradan da Anadolu'ya bugünkü Gülnar ilçesine yerleşmişlerdir (Demirtaş, 1996: 185). Türkmenler, ilk yerleşim yerleri olan ve Anay Pazarı diye bilinen şimdiki Gülnar beldesini beğendiklerinden buraya Yahşi Bey'in kızı olan Gülnar Hatun'un adını vermişlerdir (Bali, 2015: 6).

Gülnar, yerleşim olarak Mersin'in diğer ilçelerine göre sapa bir güzergâhta bulunmaktadır. Bu nedenle göç veren bir ilçe olup dışarıdan göç almamaktadır. Bu özelliğinden dolayı Gülnar ve çevresinde yerli halkın Orta Asya'dan getirdiği eski inanç sistemindeki öğeler

ve kültürel unsurların çoğu yozlaşmaya uğramadan günümüze kadar ulaşmıştır. Bu unsurlar yöre halkının ritüellerine ve günlük faaliyetlerine de yansımıştır.

Çalışmamız, Mersin'in Gülnar ilçesinde ölüm etrafında gerçekleştirilen uygulama ve inanışları kapsamaktadır. Gülnar ve çevresindeki yerli halkı, köken olarak Orta Asya'dan gelen Türkmenler oluşturmaktadır. Bundan dolayı yöredeki çeşitli uygulamalarda olduğu gibi ölümle ilgili uygulama ve inanışlarda da İslami düşüncenin yanında eski Türk inanç sisteminin de etkisinin olduğu görülmektedir. Değişen yaşam tarzından ötürü yörede ölümle ilgili bazı inanışlar zamanla ortadan kalkmış ancak bazıları batıl inanç adıyla uygulanmaya devam etmektedir. Gülnar'ın coğrafi ve ekonomik durumundan dolayı göç alan bir ilçe olmaması, halkın orijinal kültürünü korunmasına vesile olmuştur.

Ölüm, geçiş dönemlerinden en sonuncusu olup bilinmezliklerle dolu olduğu için insan zihnini belki de en meşgul edenidir. Bu nedenle ölüm çevresinde, dünya üzerindeki bütün milletlerde benzer ve farklı pratikler ortaya çıkmıştır. "Bu pratiklerin şekillenmesinde milletin uygarlık seviyesi, gelenekleri ve dini inançları belirleyici unsur olmaktadır."(Çağınlar, 2010: 29).

Çalışmamızda, Gülnar ve çevresinde ölümle ilgili tespit ettiğimiz örnekleri Anadolu'nun farklı coğrafyalarında tespit edilen örneklerle mukayese ederek uygulanan inanışların ortak bir zeminden türediğini ortaya koymaya çalışacağız. Gülnar ve çevresinden tespit ettiğimiz ölümle ilgili uygulama ve inanışları kendi içerisinde üç ana başlık ve diğer alt başlıklar dâhilinde değerlendirdik.

1. Ölüm Öncesi

1.1. Ölümü Düşündüren Önbelirtilerle İlgili İnanış ve Uygulamalar¹

Çalışma yaptığımız Gülnar ve çevresinde ölümün habercisi olarak düşünülen ön belirtiler şunlardır:

Rüya ile ilgili ön belirtiler:

İlk devirlerden beri insanlığın aklını meşgul eden rüya, bütün milletlerde olmakla birlikte toplumun rüyaya karşı bakışını ve yorumunu kültür belirlemektedir. Bu nedenle aynı tür rüya farklı milletlerce farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Kültürün, insanların uzun yıllar sonucunda edindikleri tecrübelerinin ürünü olması, ona karşı güvenilirliği arttırmaktadır (Kaplan, 2011: 14). İnsanlar, kültür sayesinde edindikleri deneyimlerini rüyaları yorumlamak için de uygulamışlardır. "Rüya, kişinin gerçek yaşamıyla can bulan bir çeşit yaratma eylemidir;

¹ Bu bölümde, Sedat Veyis Örnek'in "Anadolu Folklorunda Ölüm" (1971) adlı eserindeki "Ölümü Düşündüren Önbelirtiler" isimli bölümünden faydalanılmıştır.

rüyanın içeriğinde üstü örtülü bir giz/sır vardır ve bu bağlamda rüya; rüyayı gören kişinin öznel/işsel dünyasının kapılarını açan bir anahtar konumundadır” (Alsaç, 2004: 172).

Rüyada, üryan halde erkek görülmesi gerçek hayatta kadın, üryan bayan görülmesi erkek öleceğine işarettir (KK1, KK3). Bilinçaltıyla açıklanan rüya, karmaşık bir yapıya sahip olup insanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Özellikle, Gülnar ve çevresinde halk tarafından rüyada görülen unsurların tersinin çıkacağına inanılmaktadır (KK1, KK9)

Rüyada, deve görmek ölümün habercisi olarak kabul edilir. Deve, Türk kültüründe önemli bir yük ve binek hayvanı olarak bilinmesine rağmen Altay Türklerinin yaratılış destanında Erlik’in yarattığı hayvanlar arasındadır (İnan, 1986: 18–19). Bu nedenle Türk kültüründe deveye karşı başlangıçtan beri gelen olumsuz bir anlamın yüklenmesi de söz konusudur.

Gülnar ve çevre köylerinde rüyada çiğ et görmek ölümün bir başka sembolüdür. Yine aynı şekilde rüyada ıstar dokunması da ölümün sembolleri arasındadır (KK5).

Rüyada ev yıkılırsa o haneden birinin öleceğine, ahır veya ağıl yıkılırsa bir hayvan öleceğine inanılır (KK1). Evin başına iş gelmesiyle ilgili bir rüya da Dede Korkut Kitabı’nda *Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Boyu*’nda karşımıza çıkmaktadır. Burada kâfirlerin gerçekleştireceği baskını Salur Kazan önce rüyasında görerek haberdar olmuştur. Salur Kazan, rüyasında evinin üzerine düşen bir yıldırım, evine saldıran kuduz kurtlar, kendisine saldıran kara bir deve, vücudunu kaplayan kara saçlarını ve on parmağını kana bulanmış, görmüştür (Ergin, 1994: 99).

Yatalak durumdaki bir hasta, ölmüş bir yakınıyla rüyasında konuşup onun adını sayıklamaya başlarsa ölüm vaktinin geldiğine inanılır (KK5). Bu kişinin ölen yakınlarıyla irtibata geçtiği düşünülerek “Bir ayağı öbür dünyada.” denir (KK5).

Türk Dünyası’nda, rüyada bir organda eksilme veya kısalma görüldüğü zaman bunun ölümün ön belirtisi olduğu düşüncesi vardır. Altay Türkleri arasında yaşayan inanışa göre; rüya anında, birisinin bindiği atın kuyruğunun kısa veya organlarından birinin eksik görülmesi ölümle ilişkilendirilmektedir (İnan, 1998: 265). Gülnar ve yöresinde de rüyada kişinin dışı çıkarsa yakınlarından birinin öleceği anlamına gelmektedir (KK8). Rüyada diş görmenin ölümle sonuçlanacağıyla ilgili inanış Van Erciş’te de söz konusudur (Albayrak, 2006: 73).

Rüyalar, bazen insanlar için bir önsezi durumundadır. Bu önsezideki durumlar yıllar yılı edilmiş tecrübelerle göre yorumlanmaktadır. Gülnar ve çevresinde rüyada, kavga sırasında kişinin üzerindeki gömlek yırtılırsa ve gömleğin bir parçası koparsa yakınlarından birinin öleceğine işarettir (KK2). Burada, kişinin üzerindeki gömlek bir bütün olarak aileyi sembolize

etmektedir. Gömleğin yırtılması ailenin dağılması ve bir parçasının kopması da ailedeki bir bireyin ölümünü çağrıştırması muhtemeldir.

Gülzar ve yöresinde rüyada görülen sembollerin ölümle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu sembollerin çoğu Türk Dünyası'nın birçok yerinde karşımıza çıkan inanışlardır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde “Rüyalar[ın], psikolojik boyut yanında, kültürel değer ve sembollerini içine alan toplumsal bir olgu olarak da değer kazandığı görülmektedir” (Bars, 2015: 78).

Araç-gereç, ev eşyası ve yiyeceklerle ilgili ön belirtiler:

Evden dışarıya akşamüzeri acı bir şey (acı biber, soğan vs.) verilmez. Verilmesi durumunda yerine acı bir haber getireceğine inanılır (KK3, KK14). Ancak mecburi bir durum verilmesini gerektirirse o zaman üzerine tuz serpilerek, verilir (KK 10). Türk mitolojisine göre Erlik ve yanındaki şerir ruhlar akşamları dışarı çıkmaktadır. Siyah, Erlik ve adamlarının sevdiği renklendir. “Erlik'in gözleri ve kaşları kömür karasıdır. Kara çamurdan ya da kara demirden bir sarayda oturur” (Çoruhlu, 2002: 184). Beyaz ise siyahın zıttı olup Gök Tanrı'nın sembollerindedir. Ak (beyaz), Şamanist inanıştan dolayı kutsal sayılmıştır (Genç, 2009: 13). Bu yönüyle düşünüldüğünden akşam yapılan bir alışverişte beyaz renk olarak tuzun kullanılması Erlik ve yanındaki şerir ruhların işini bozmaya yönelik bir uygulama olarak yorumlanabilir.

Kapı önünde, bir kişinin ayakkabısı ters dönerse bu dünyadan rızkının kesileceğine ve belli bir anlamda da öleceğine inanılır (KK10). Benzer inanış Kadırlı'de de vardır (Çeribaş, 2004: 179). Türk Dünyası'nın birçok yerindeki inanca göre; Türklerin “Diğer Dünya” olarak adlandırdıkları yerde eşyalar ve mekânlar bu dünyadakinin tersi şekilde durmaktadır (Eliade, 1999: 237). Bu nedenle bir kişinin ayakkabısının ters dönmesi veya ters şekilde durması durumunda, bu olayı halkın ölümle ilişkilendirmesi İslamiyet'in kabulünden önceki inanışların gizil olarak halk arasında yaşadığının ispatıdır.

Bir kişi yemek yerken elindeki kaşığı veya çatalı düşürürse kısmeti azalmış (KK6), “Toprak çağırıyor, bu yüzden kaşığı veya çatalı düşüyor” derler. (KK6). Eğer bu durum bir kişinin sürekli başına geliyorsa, aç bir hayvanı doyurur veya bir dilenciye sadaka verir (KK6). Böylece ölümü çağrıştıran bu musibet olayın başından uzaklaşacağına inanır.

Gök ve gök cisimleriyle ilgili ön belirtiler:

Türk Dünyası'nın birçok yerinde, yıldız kayması veya yıldız düşmesi ölüm olayının belirtileri arasında kabul edilmektedir. Aynı inanış Gülzar ve yöresinde de söz konusudur. Bir evin üzerine gökyüzünden bir yıldız düşerse evde birinin öleceğine inanılır (KK11, KK2). Yörede, yıldız hangi yöne doğru düşerse o yöreden birisinin öleceğine de inanılır. Yörede her

insanın gökyüzünde bir yıldızının oluşuna ve kişinin ölümüyle birlikte yıldızının düştüğüyle ilgili inanış vardır (KK4). Yıldız düşmesinin ölümün belirtilerinden olduğuyula ilgili inanış, ülkemizin en doğusu Kars'ta da en canlı şekilde varlığını korumaktadır (Gökşen, 2011: 135).

Aydınlık bir günde akşamüzeri havanın kırmızıya yakın bir rengi alması bir felaketin olacağına işaretidir. Bu felaketler arasında ölüm de vardır. Akşamüzeri köyün üzerine aniden kıızıllık çökerse biri ölür (KK4).

Hayvanlarla ilgili ön belirtiler:

Yörede yaban hayvanları ve ev hayvanlarının çeşitli davranışları ve çıkardıkları sesler ölümün ön belirtilerinden kabul edilmektedir. Elbette, bunda hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, önsezileri ve bazı biçimsel özellikleri etkilidir (Örnek, 1971: 15).

Bir horozun vakitsiz ötmesi veya tavuk gibi sesler çıkarması hayra yorulmaz (KK7, KK8). Bunun yanında tavuğun da zamansız ötmesi uğursuzluk ve daha çok ölüme yorumlanır (KK1, KK9). Benzer inanışlar Boğazlayan (Yozgat), Çubuk (Ankara) ve Sivas'ta (Örnek, 1971: 18) ve Kars'ta vardır (Gökşen, 2011: 135). Bu hayvanların zamansız gerçekleştirdiği eylemler olduğu için yörede bu hayvanları keserler (KK4).

Sedat Veyis Örnek'in ifade ettiğine göre; kedi, köpek, at, koyun, keçi, inek, öküz, tavşan, tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan, horoz, tavuk, kaz, baykuş, karga, leylek (Örnek, 1971: 15-16) ölümün habercisi kabul edilen hayvanlardır. Bu nedenle yörede bu hayvanların normal davranışlarının dışında hareket etmeleri genellikle ölümle ilişkilendirilmiştir.

Köpeklerin sabaha karşı veya ezan sırasında durmaksızın havlaması başka bir belirtidir (KK15). Köpeğe bu durumda susması için içine katık (peynir) katılmış ekmek verirler. Köpek (İyt), on iki hayvanlı takvimde yıllardan birine adı verilen hayvan olup Altay yaratılış mitinde Ülgen'in yılanla birlikte insanın başına bekçi bıraktığı hayvandır (Dilek, 2014: 91). Gülnar ve çevresinde köpeğin gözlerinin olağanüstü varlıkları algılayabildiği hatta köpeklerin onlarla iletişim kurup anlaşabildikleri hakkında inanışlar da vardır (KK5, KK14).

Bir eve baykuş musallat olup ötmesi de ölümün başka bir habercisi olarak kabul edilir (KK4, KK12). Kalafat'ın aktardığına göre; Makedonya Türkleri arasında baykuşun çatıya konması, horozların zamansız ötmesi ve köpeklerin uluması ölüm belirtisi olarak kabul edilmektedir (Kalafat, 1994: 43). Köpek ve baykuşun gözünde perde olmadığı için Azrail'i kolayca görebildiklerine inanılmaktadır (Uçak, 2007: 85). Bugün Anadolu'da ve Türk Dünyası'nın birçok yerinde baykuşun uğursuzluk getirdiğine ve ölümün habercisi olduğuna inanıldığından dolayı pek sevilmemektedir (Alptekin, 2016: 361).

Gökyüzünde uçan kargalar çarpışmaya başlarsa yakın çevreden bir kişinin öleceğine delalettir. Bu eylemlerini doğuya giderken yaparlarsa erkek, batı tarafa giderken yaparlarsa kadın ölmüş (KK10). Emel Esin'in ifade ettiğine göre; Türklerde kuzgun (karga) Gök Tanrı'sının kuşu olduğundan (Esin, 2001: 88) Türk toplumunda kutsal sayılan hayvanlar arasına girmiştir. Bu nedenle karga ile ilgili eylemleri insanlar önemli kabul etmişlerdir.

1.2. Ölümü Engellemeye Yönelik Uygulama ve İnanışlar

İnsanlar uzun tecrübeler sonucunda elde ettikleri deneyimlerine bağlı olarak ölümü engellemeye yönelik bazı çareler geliştirmişlerdir. Daha çok eski Türk inançları etkisinde gelişen bu pratikler günümüzde genellikle kırsal alanlarda kendine uygulama imkânı bulmaktadır. Türk Dünyası'nın birçok yerinde olduğu gibi Gülnar ve çevresinde de ölümü engellemeye yönelik yapılan bazı uygulamalar şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bir eve veya köye baykuş gelirse soğan atılarak kovulur ve bu sırada “Getirdiğin acıyı geri götür.” denir (KK2, KK4).

Yeni ölümlere neden olmasını diye cenazenin yıkandığı kazan ters çevrilir (Arıtürk, 2007: 171) ve üç gün boyunca kapalı şekilde bekletilir (KK6).

Cenazenin kaldırıldığı yere ölen kişinin ayakkabısı, bir tabak içerisinde bulgur veya buğday ve bunun içerisine de bir baş soğan konularak akşama kadar orada bekletilir. Akşam olmasıyla birlikte bu nesnelere evden çıkartılarak dışarıya konur (KK6, KK8).

Ölüm olayının gerçekleştiği yere üç harfliler geldiği düşünüldüğü için cenazenin kaldırıldığı yer üzerlik otuyla iyice tütsülenir (KK5, KK11, KK14).

Cenazenin kaldırıldığı yerde üç gün boyunca lamba yakılır (Arıtürk, 2007: 171). Eski dönemlerde çıra ve mum şeklinde ateş yakılmaktaydı (KK9). Hem evin içerisinin tütsülenmesinde hem de ölünün kaldırıldığı yere ateş yakılmasında ateşin temizleyicilik ve koruyuculuk özelliğinden faydalanma düşüncesi vardır.

Cenaze yıkamak için kurulan ocak, yıkama işlemi bittikten sonra hemen yıkılır ve orada kullanılan odunlar ve araç gereçler başka hiçbir yerde kullanılmaz. Ocak yıkılmadığı durumda başka bir ölüme yol açacağı düşüncesi hâkimdir (KK1, KK2).

Doğumu sırasında çok zayıf ve güçsüz olan bebeklere “aydaş” olarak doğdu, derler. Bu tür bebeklerin 2-3 gün gibi kısa süre içerisinde öleceğine inanılır. Aydaş şeklinde dünyaya gelen bebeklerin ölmemesi için bebeği yanan ateşin üzerinden üç veya yedi defa geçirirler (KK5). Aydaş hastalığına yakalanan çocukları tedavi etmenin farklı bir yöntemi de çocukları üç yol ağzında kalburun altına tutarak yıkamaktır (KK5). Bebeğin ölümünü engellemeye yönelik

yapılan her iki uygulamada da iyelerin koruyucu ve iyileştirici özelliklerinden yararlanma amaçlanmaktadır.

Sürekli çocukları doğup ölen ailelerin aldıkları önlemlerden biri de çocuklarının ölmemesi için çocuklara Dursun, Durasan (Durhasan), Yaşar, Durdu (KK10) gibi isimler vermeleridir. Türk Dünyası'nın birçok yerinde görülen bu uygulamada amaç çocuğa verilen ad sayesinde ömrünün uzun olmasını sağlamaktır. Öyle ki, Başkurtlar yeni doğan çocuğun ölmemesi için Yaşar, Dursun, Taştan, Kuruç (Çelik) gibi adlar vermektedirler. Bunun yanında çocuğa kötü adlar verme geleneği de vardır. Bunun sebebi kötü isme sahip olanlardan ölüm meleğinin nefret etmesi ve ondan uzak durmasıdır (İnan, 1986: 74-75).

Kişi aniden ölmediyse, hastanın durumu kötüleşmesi durumunda yaşlı kadınlar tarafından saçına, el ve ayak parmaklarına kına yakılır (Bilir, 2003: 189; Arıtürk, 2007: 170). Böylece birkaç gün daha sonraki bir zamanda öleceğine inanılır. Burada kına Erlik ve adamlarına sunulan kansız kurbanı anımsatmaktadır. Orta Asya'da şamanlar, henüz ölüm evresine girmemiş kişileri ölümlerini Erlik'e kurbanlar sunarak geçici olarak erteletebilmektedirler. Eliade'nin ifadesiyle hasta iyileşir ama bu sadece ertelemedir, zira o da üç, yedi veya dokuz yıl sonra ölecektir (Eliade, 1999: 250).

2. Ölüm Sırasında

2.1. Ölüm Sırasındaki Uygulama ve İnanışlar

Ölüm belirtilerini gören insanlar çeşitli uygulamalarla ölüm olayını engellemeye çalışırlar. Ancak hayatın gerçeği olan ölümden kaçışın yolu yoktur, her canlı ölümü tadacaktır (Âl-i İmran, 3/185; Enbiyâ: 21/35; Ankebut, 29/57). Bu durumda insanlar gerek kendilerini rahatlatmak gerekse de ölümün verdiği korku karşısında gerekli önlemleri almak için yine birçok uygulamalar gerçekleştirirler. Buradaki uygulamalarda eski Türk inanç sisteminden beri devam eden inanışlar ve İslami düşüncedeki inançların ortak şekilde kullanıldığına şahit olmaktadır.

Hasta kişi, bilincini yitirip ölüm durumuna ise buna "sekerat evresi" adı verilir. Bu süreçte, kişi genellikle ölmüş yakınlarıyla konuşur (KK15) Bu durum, onun iyi durumda olmadığına işaretidir. Sekerat evresine giren kişilerin hemen yakınlarına haber edilir. Sekerat evresindeki bir kişinin ölümü gerçekleşmezse, yakınları: "Bir beklediği var."(KK15) derler. Bu durumda akrabalarının haricinde yakın arkadaşlarına da durum bildirilir.

Sekeratlı kişinin bütün konuşulanları duyduğuna inanıldığı için kesinlikle onun yanında ölümden bahsedilmez ve yanında ağlanmaz. Eğer ağlanırsa o kişiye acı çektireceğine, kabir ıstırabı yaşayacağına inanılır (KK1).

Sekerat anında, şeytanın ölecek kişiye imanını vermesi karşılığında su teklif ettiğine inanılır. Bu nedenle bu kişilerin sürekli ağzına su damlatılır (KK9). Benzer gelenek Makedonya Türklerinde de görülmektedir. Sekeratlı dönemde, kişinin ruhunun su karşılığında şeytanla pazarlık yaptığını inanılır. Bu süreçte içi yanan kişiye, şeytanın imanını teslim etmesi karşılığında ona bir bardak su vermeyi teklif ettiğine inanılmaktadır (Tacemen, 1995: 589). Şeytanın teklifine kanmayıp sınavı geçen kişinin ruhunun diğer dünyada hür şekilde dolaşacağına, sınavı kaybeden kişinin ruhunun ise şeytanın hizmetkârı olacağına inanılmaktadır. Bu nedenle zorlu anında sekeratlı hastanın ağzına sürekli su damlatılarak sınavı geçmesi sağlanır (KK13).

Ölüm anında, çevresindeki kişiler durumu anlarsa Yasin-i şerif okuyarak ruhunu kolay teslim etmesini sağlarlar. Aynı zamanda evdeki kapalı kapı ve pencereyi de açmaktadırlar (KK5, KK9). Ölüm anında kapı ve pencerenin açık bırakılmasıyla ilgili uygulama Azerbaycan'da da vardır. Azerbaycan'daki inanışa göre Azrail, ruhu aldıktan sonra ayrılır. Eğer kapı ve pencereler açılmazsa evden başka bir kişinin daha canını alacağına inanılır (Memmedli, 2015: 102). Gülnar'da ise benzer bir uygulama olarak ruhun rahat bir şekilde evden çıkmasına yardımcı olmak düşüncesi vardır. "Ölen kişinin ruhu evden çıkamazsa, bunalıp evdeki diğer hayvan ve canlılara zarar vermiş" (KK9).

2.2. Ölüm Olayının Sonrasında Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Ölüm olayının gerçekleşmesiyle birlikte yakınları hüzne büründüğü için ne yapacaklarını bilemez duruma gelirler. Bu durumda, görev komşularına ve çevredekilere düşmektedir. El birliğiyle işlerin üstesinden gelerek cenaze sahiplerine yardım edilir, onların acısı azaltılmaya çalışılır.

Kötü haber tez duyulur, ifadesinde olduğu gibi ölüm haberi tez duyulur. Eve gelen yakınları ve komşuları bir taraftan Kur'an-ı Kerim okurken diğer taraftan elbisesinin yakasını yırtıp (KK3; Bilir, 2003: 189) çenesini çatıp ayak parmaklarını birbirine bağlarlar. Kişinin elbisesinin yakasının yırtılma sebebi bundan sonraki yaşamında ruhunun sıkılmaması ve ferah olması içindir (KK6).

Yörede, ölen kişinin bir an önce defnedilmesiyle ilgili inanış vardır. Bu nedenle "Ölü bekletilmez." tabiri kullanılır. Kişinin bu dünyadan nasibinin kesildiği artık öbür dünyada nasibini araması gerektiğine inanılır. Kaynak kişimiz Mustafa Alataş durumu "Bu dünyada kaldığı dakikalar onun ruhuna ve bedenine çok acı verirmiş." şeklinde izah etmiştir (KK1).

Ölüm zamanı, defin işlemi için uygun değilse, cenazenin üzeri örtülerek sabaha kadar bekletilir. Bu sırada saygısızlık olmasın diye çevresindekiler cenaze başında uyumazlar ve

cenazeyi asla yalnız başına bırakmazlar (KK8, KK13). Benzer bir gelenek Niğde Çamardı'nda da vardır (Yalçın 2015: 72). Diyarbakır Ergani'de ise cenazenin yalnız bırakılması durumunda şeytanın ölünün ruhunu kandıracağı düşüncesi vardır (Uçak, 2007: 86). Cenaze bekletildiği sırada eski zamanlarda cenaze şişmesin diye karnının üzerine bıçak, makas gibi metal bir eşya konulmaktaydı (KK8; Bilir, 2003: 189; Arıtürk, 2007: 170). Cenazenin şişmemesi için benzer uygulama Kars'ta da görülmektedir (Kalafat, 1990: 107). Burada yine eski Türk inanışlarıyla ilgili olarak demirin koruyucu ruhundan yararlanma amacı vardır.

Türk Dünyası'nın birçok yerinde ölümden sonraki dünyanın bu dünyanın tam tersi olduğuyla ilgili yaygın inanış vardır. Bu nedenle yörede “Bu dünyada çok dert çekenler ve yatalak hastalar diğer dünyada rahat olmuş.” şeklinde bir inanış söz konusudur (KK2).

2.3. Defin Hazırlıklarıyla İlgili Uygulama ve İnanışlar

Ölüm olayı, ölen kişinin yakınları için hayatın en acı dönemlerindedir. Ancak eski Türk inanç sistemine göre; ölümden sonra hayatın öbür dünyada devam ettiği düşüncesinden ötürü en azından bir teselli de taşımaktadır (Bekki, 2004: 53). Bu nedenle “son yolculuk” adı verilen ölünün defin sürecinde ona yakışır her şeyin en iyisini yapmak için bir telaşeye girilir.

Defin hazırlıklarını yapılması sırasında eski zamanlarda köyün bilgili kişileri önemli rol oynarken günümüzde artık imamlar tarafından hazırlıklar tertip edilmektedir (KK4).

Ruhunu teslim eden kişi için ilk önce sala verilir. Cenaze, diğer akrabaları gelene kadar bekletilir. Eski dönemlerde cenaze yıkanmadan önce su selası verilirdi (KK12; Bilir, 2003: 190; Arıtürk, 2007: 170).

Vefat eden kişi kadınsa kadınlar tarafından, erkekse erkekler tarafından yıkanır (KK2) Yıkama için su kabağının içinden çıkarılan özel bir lif vardır, onu kullanırlar. Aynı zamanda yıkama için kullanılacak kevgi² hiç açılmamış olmalıdır. Eğer kullanılmış bir kevgi getirilirse kullanılmasına izin verilmez. Yıkama işlemi bittikten sonra yıkama sırasında kullanılan kevginin içerisine su doldurulur ve kevgi üç gün boyunca cenaze yıkanan yerde dolu şekilde bekletilir. Daha sonra bu kevgi kırılır veya yakılır. (KK2, KK7). Kevginin üç gün boyunca su dolu şekilde bekletilmesinin nedeni kabirde ölüsünün yıkandığı yere dönen ruhun burada su içeceği düşüncesidir (KK2).

Ölen kişiyi yıkamak için hazırlanan suyun ılık halde olmasına dikkat edilir ve bu suyun sıcaklığını kontrol etmek için kesinlikle içerisine el batırılmaz. Suyun içerisine el batırılırsa suyun kirleneceğine ve ölen kişinin abdestinin olmayacağına inanılır (KK3). Benzer gelenek

² Sukabağından yapılmış kap.

Kars'ta da vardır (Gökşen, 2011: 138). Ölü, yıkandığı sırada ölen kişinin çocukları etrafı battaniyelerle çevrili yıkama yerine alınır ve baştan aşağıya olması şartıyla her birinin üçer kez su dökmesine izin verilir (KK10).

Yıkama işleminden sonra kefenleme işlemi söz konudur ki yıkama işlemi yapan kişilerce yapılır. Kefenin güzel kokması için içerisine murt yaprağı ve çörek otu serpilir. Bunun yanında gül suyu (KK1), gülkurusu da (Bilir, 2003:190; Arıtürk, 2007: 170) serpilir. Burada amaç, cenazeyi güzel kokularla ebedi mekânına yolcu etmektir.

Ölüm, belli bir anlamda diğer dünyayla ilişkili bir kavram olduğu için insanlar arasında korkuyu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ölüyü defnetme sırasında kullanılan eşyalar kesinlikle günlük hayatta kullanılmaz (KK9). Eski dönemlerde ölen kişi için hazırlanan tabut (sal), cenaze mezara götürülüp defnedildikten sonra ters çevrilerek bırakılmaktaydı (KK9, KK10). Aynı şekilde cenaze yıkama esnasında kullanılan lif ve sabun gibi eşyaların da kullanılmamasına dikkat edilir (KK11).

Ölen kişinin definlenme işlemi, günümüzde İslami kurallara göre gerçekleştirilmektedir. Ölü yıkandıktan sonra çene, el ve ayakları tekrardan birbirine bağlanır. Kefene sarılmadan önce kadınlarda Hac'dan getirilmiş Meryemana otu ölünün boynuna sarılır. Ancak bu uygulama erkeklerde yoktur (KK1).

Ölü yıkanırken üzerine çarşaf tutulur, ölü görülmeden yıkanır. Ölü yıkanması için hem altına hem de üzerine bez serilir ve ölü havluyla kurulanır, kadınların başına tülbent sarılır (Bilir, 2003: 190).

Kefen bezi makasla kesilmez (Bilir, 2003: 190). Kefen çok seyrek çiğ iplikle dikilir, kurtlar cesedi mezarda yerken parçaların dikiş aralıklarından dökülmesi için (Bilir, 2003: 190) böyle bir uygulamaya başvurmaktadırlar.

Kadınların kefenlerinin iç gömleği göğse; erkeklerinki göbeğe kadar olur. Kefen, dışını saran üç kuşaktan oluşur. Bunlar baş, bel ve ayak üzerinden bağlanır (Bilir, 2003: 190). Bu iplerin insanın yaşam aşaması olduğuyla ilgili inanış vardır. Çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönmeleri gibi (KK5).

Cenaze tabuta yerleştirildikten sonra üzerine elde dokuma al (kırmızı) battaniye örtülür. Daha sonra bu battaniye de yine elde dokuma kolonlarla sarılır (KK5) ve kişi son yolculuğuna uğurlanır.

2.4. Cenazenin Taşınmasıyla İlgili Uygulama ve İnanışlar

Artık geri dönmek üzere son yolculuğuna çıkarılan cenaze için taşımayla ilgili de çeşitli uygulamalar söz konusudur. Burada amaç, cenazenin en iyi şekilde rahat ettirilmesi ve geride kalanlarının gönül ferahlığına ulaştırılmasıdır.

Cenaze, tabuta konduktan sonra erkekler tarafından taşınır. Ancak bayan bir kişi vefat etmişse yıkama yerinde kadınlar tarafından tabuta konulur ve erkeklere teslim edilir. Son bir görev olsun diye herkes tabutun ucundan tutarak taşınması için destek verir (KK7).

Tabut taşınırken çok ağır olursa, rahmetlinin günahı çokmuş veya rahmetli bu dünyadan gözü açık gitti, derler (KK7, KK12, KK13). Bu durumda tabutun bir köşesine ağırlığının geçmesi için ekmek koyarlar. Farklı olarak yer tabuta asılıyor, derler (KK4). Tabutun ağır olmasıyla ilgili diğer bir yorum da şu şekildedir: “Zamanında çok günah işlediği için günahlarını da öbür dünyaya götürüyor. Bunun için salı (tabutu) ağır olur” (KK15).

Eğer ölen kişi uzun süre evine gelmemişse hastanede yatmış veya bir çocuğunun evinde ölmüşse, sal içerisine konduktan sonra son bir defa evini dolaştırırlar (KK9). Evinde ölmüşse böyle bir uygulama yapmaya gerek görmezler.

Kişi tabut üzerine konulup elden ele mezara doğru götürülmeye başlandığı zaman gerisine dönüp bakarmış ve cenazesine kimlerin katıldığını görmüş (KK9). Bunun için geride kalan yakınları ve arkadaşları önemli bir işi olmadığı sürece cenaze törenine katılmaya çalışır.

Cenaze, geçerken herkes ayağa kalkar üzerinde ilikli ceket ve gömlek olan kişiler ceketinin düğmesini açar (KK9). Bunun yanında aracında müzik çalan birisi cenaze konvoyu ile karşılaştığında müziği kapatır ve cenazeye yol verir (KK1, KK2, KK5). Cenazenin gideceği bütün yollar önceden kontrol edilerek açık tutulur. Cenazenin bir an önce ebedi istirahatgâhına ulaştırılması amaçlanır (KK1, KK5).

Cenaze giderken tanıdık biri olmasa bile ayağa kalkılarak yedi adım eşlik edilir (KK5). Burada cenaze ile aynı yönde yedi adım gidilmesinin nedeni Altay şamanlığında görülen ölen kişinin ruhunu diğer dünyaya giderken yolunu şaşırmadan götürme düşüncesidir. Altay şamanlığında bazen ölen kişinin ruhu diğer dünyaya gidemez bu dünyada kalıp geri gelmeye çalışmış. Bu durumda vazifelendirilen şaman, ruhu güderek gitmesi gerektiği yerleri göstererek onu ebedi mekânına götürürmüş (Eliade, 1999: 240-241). Gülnar ve yöresinde de cenaze ile aynı güzergâhta yedi adım gidilmesi, Altay şamanlığında görülen ruhun yolunu kaybetmesi hadisesini önlemeye yönelik bir uygulamadır.

Cenaze tabutta götürülürken sallandığı düşünülürse arkasından bir kişinin daha öleceğine inanılır (KK6, KK8).

Ölünün arkasından konuşulmaz derler ve konuşmanın günah olduğuna inanılmaktadır. Çünkü ölen kişinin kendisini müdafaa edemediği bilinmektedir. Bunun yanında ölen kişinin selası verildiği zaman bilen bilmeyen herkes “Allah rahmet eylesin.” derler. Ayrıca yine yörede sela verilen kişi eğer tanınmıyorsa “Allah rahmet eylesin demeyin.” demektedirler (KK14).

2.5. Defin Sırasında ve Mezarlıkta Yapılan Uygulama ve İnanışlar

Mezarlıklar, ölen kişilerin son ve ebedi istirahatgâhı olduğu için bu yerler hakkında da çeşitli uygulama ve inanışlar ortaya çıkmıştır. Bu uygulama ve inanışların çoğunluğunu eski Türk inanışları oluşturmaktadır.

Yörede, mümkün olduğu sürece gece defin işlemi gerçekleştirilmez. Eskiden ikinci namazından sonra sela verilmezdi, cenaze de konmazdı. Bu zamana “kerahat vakti” denir (KK6; Bilir, 2003: 190). Türk mitolojisindeki inanışa göre güneş battıktan sonra Erlik ve yardımcıları yeryüzüne yayılmaktadır. Bu nedenle Türk kültüründe güneş battıktan sonra genellikle bir şeyler yapılmaz.

Cenaze, mezarlığa getirildikten sonra musalla taşına yerleştirilir ve namaz için 3, 5, 7 ve 9 gibi tek rakamdan oluşan saflar oluşturulur. Ölen kişi erkekse *er kişi niyetine* bayansa *hatun kişi niyetine* şeklinde niyet edilerek hocanın tarifine göre hareket edilir.

Hocanın yönlendirmesiyle cenaze namazı kılındıktan sonra son kez helalleşme yapılır. Hoca cemaatten üç kez haklarını helal etmesini, ister. Eğer ölen kişinin borcu varsa çocukları veya kardeşlerinden birisi borcu ödemekle mükellef olur (KK1).

Defin işlemi için ölen kişinin çocukları veya kardeşlerinden bazıları mezarın içine girer. Bir kişi başucunda diğeri ayakucunda olan iki kişi cenazeyi aşağı indirir. Eğer mezarda su çıkmış ise mezarın zeminine ağaç yaprakları serpilir. Sonrasında cenazenin baş ve ayakucundaki bağlar çözüldükten sonra yakınları yukarı çıkar. Gerekli işlemler yapıldıktan sonra herkes üçer kürek toprak atar (KK3, KK8). Toprak atıldıktan sonra kürek yere bırakılır (KK11). Diğer kişi küreği yerden alarak görevine devam eder. Eğer kürek yere bırakılmazsa arkasından başka cenazelerin de gelmesine neden olacağıyla ilgili düşünce vardır. Benzer bir uygulama Azerbaycan’da da görülmektedir (Memedli, 2015: 103).

Eski Türk inanç sistemine göre; ölünün defnedildikten sonra ruhunun dirileri geri takip etmemesi için, mezarlıktan dönüşte gidiştekinden başka bir yol kullanılır. Mezardan hızlı bir şekilde, kaçır gibi uzaklaşılır ve eve girerken arınılır. Mezarlıkta kızak, araba, vb. gibi araçları

tahrip edilir (Eliade, 1999: 241). Gülnar ve yöresinde ölen kişinin taşındığı sal eski zamanlarda mezarın üzerine ters veya yan şekilde bırakılmaktaydı (KK10). Ayrıca mezar kazma sırasında kullanılan kazma ve kürek gibi araç gereçler kesinlikle mezarlıktan geri getirilmemektedir (KK10).

Defin işlemi bittikten sonra hoca, telkin ettiği sırada eğer mezar titirse o kişinin günahının çok olduğuna inanılır (KK10, KK12). Telkin işlemi bittikten sonra devir işlemine geçilir. Ölen kişinin ergenlik çağına girdiği yaş tahminen hesaplanır ve normal yaşından çıkartılır. Ölen kişinin hayattayken yerine getiremediği İslami vazifeler için hocaya para verilir. Hoca, bu parayı alarak fakir kişilere dağıtır (KK12).

Mezarda defin işlemi bitip Kur'an okuma işlemine geçildiği sırada ruhun ıstırap çekmemesi için mezarlığa gelenlere çörek, helvalı ekmek, bisküvi, çikolata ve lokum dağıtılır (Bilir, 2003: 190).

3. Ölüm Sonrası

Ölüm sonrası uygulamaların da çoğunun temelinde eski Türk inanç sistemindeki uygulamalar vardır. Bu nedenle ölen kişinin sonraki dünyada mutlu olup ıstırap çekmemesi için çeşitli pratikler geliştirilmiştir.

Türkler, tarihin ilk dönemlerinden beri ölenlerinin arkasından çeşitli merasimler uygulamışlardır. Bu merasimleri yuğ şeklinde adlandırmışlardır. Von Gabain, “yog” (yuğ) kelimesinin “yok etmek, besin, yemek ve sevinç” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir (Roux, 1999: 262). Kaşgarlı Mahmut da “yug”u, ölümden üç veya yedi gün sonra verilen yemek (Atalay, 1998: 143) olarak tanımlamaktadır. İlk başlarda yemek etrafında oluşan bir gelenek olarak anlaşılrsa da hayatın her aşamasında uygulanmaktadır.

3.1. Cenaze Eviyle İlgili Uygulama ve İnanışlar

Cenaze evinde, hüznün hâkim olduğu için Gülnar ve yöresinde dışarıdan gelenlerin cenaze sahiplerine gerek ev işlerinde gerekse bağ bahçe işlerinde yardım etmesi söz konusudur.

Cenaze evinde eski zamanlarda kırk gün boyunca televizyon izlenilmez ve radyo dinlenilmezdi. Günümüzde de devam eden bir gelenek olarak erkekler sakal kesmezler, kadınlar ise saçlarını kesmezler. Eğer saçları belik şeklinde bağlıysa onu çözerler (KK7, KK9). “Bugün ölümden sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde saçların yolunması, saç örgülerinin dağıtılması, mezarda ateş ve mum yakılması gibi âdetlerin esası İslamiyet'in dışındaki eski Türk dinlerinden gelmektedir” (Bakırcı, 2006: 103). Benzer uygulamalara bugün Suriye toprakları içerisinde yaşayan Halep Türkmenlerinde de rastlamaktayız. “Yörede, ölüm haberini alan kadınların feryat

figanla saçlarını yoldukları, yüzlerini tırnaklayarak kanattıkları, bazılarının bayılıp düştüğü ve kara örtü taktıkları; erkeklerinse saç ve sakallarını bir süre kesmedikleri ifade edilmiştir” (Erol, 2012: 144).

İnanışa göre; ilk kırk gün içerisinde ölen kişi evine gelip akrabalarını ziyaret etmiştir. Kırk gün içerisinde geride kalan akrabalarının yas tuttuğunu görürse mutlu olurmuş. Eğer yakınları onu unutup yas tutmazsa “Ben bu kadar kıymetsiz miyim?” diyerek ağlayarak mezarına dönermiş (KK7). Bu nedenle Gülnar ve yöresinde cenaze yakınları kırk gün boyunca düğün, nişan gibi merasimler düzenlemezler ve bu tür etkinliklere de katılmazlar (KK7). Elbette buradaki uygulamalar genellikle kırsal kesime ait uygulamalardır.

Gülnar ve yöresinde ölen kişilerin elbiseleri üçüncü günün sonunda yıkanarak ters çevrilir. Daha sonra fakir ve ihtiyacı olanlara verilir (KK12). Elbiselerin ters şekilde yıkanıp ters şekilde kurutulmasıyla ilgili inanışın kökü Şamanizm’e kadar gitmektedir. Beltirlere göre; diğer dünya olarak adlandırılan yer, bu dünyanın tam tersi durumundadır. Bu dünyada kırık olan bir şey ölümlerin dünyasında sağlam hâldedir (Eliade, 1999: 237). Gülnar ve yöresinde ölen kişinin elbiselerinin ters çevrilerek yıkanıp kurutulduktan sonra ters katlanması ve ters şekilde bekletilmesi bu geleneğin sürekliliğini göstermesi açısından önemlidir.

Yörenin köy kesimlerindeki inanışa göre, ölen kişinin ruhu cuma günü eve ziyarete gelip eş dostlarını ziyaret etmiştir. Bu arada evde pişen yemeklerin kokusundan karnını doyurup geri gidermiş (KK2, KK8). Bu nedenle perşembeyi cumaya bağlayan gece ölen akrabalarının ev ziyarete geldiğini düşünen ev halkı genellikle yağlı yemekler yapmaktadırlar.

Kişi öldükten sonra arkasından ağıt yakmayla ilgili iki farklı gelenek vardır. İlki kişinin yakınları ağıt yakarken ölen kişi onların durumunu görüp akrabalarını beni yâd ediyor, deyip ruhunun rahatladığıyla ilgili inanıştır (KK5). İdil-Bulgar Türklerinde de yuğ törenlerinde yüksek sesle ağlandığını İbn Fazlan aktarmaktadır (Fazlan, 1975: 286). Gök Türkler, ölünün cesedini bir çadıra koyup, ölünün at ve koyunlarını çadırın önüne sererler ve ölünün ruhuna hediye ederler. At üzerinde çadırı yedi defa dolaşarak yüzlerini bıçakla keserler ve yüksek sesle ağlarlar (Radloff, 1947: 124).

Diğer durum ise eğer kişinin arkasından ağıt yakılırsa kişinin kabrinin içerisi su ile dolmakta ve kişi mezarda kabir azabı çekmektedir (KK6, KK11). Akrabaları ne kadar ağlayıp feryat ederse, o kişi de mezarda o kadar çok ıstırap çekmiştir. Ayrıca ölen kişiye melekler “Senin köpeklerin uluyor.” dermiş (KK6). Gülnar ve çevresinde en iyi ağıtı Arıkuyusu köyündekiler yakmaktadır. Bu nedenle özel olarak oradan ağıtçıları getirilmektedir (KK11).

Yörede, cenaze yakınları çok renkli kıyafetler giymemekle birlikte daha çok siyah renk kıyafetler giymektedirler (KK). Türk toplumunda her dönem siyah renk, yas sembolü olmuştur (Hacıgökmen, 2013: 399). Başlangıçtan günümüze Türk kültüründe ölümle ve yasla özdeşleşen bu renk, halk anlatılarına da konu olmuştur. Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyı'nda; Beyrek'in ölüm haberini alan Banu Çiçek ve kız kardeşlerinin kara elbiseler giymeleri (Ergin, 1994: 130-131), Kazan Beğ Oğlu Uruz Beğin Tutsak Olduğu Boy'da; Uruz'un kaybolması üzerine geride kalanların ak çıkarıp karalar giymeleri (Ergin, 1994: 159), İç Oğuza Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da; Beyrek'in öldüğünü duyan yakınlarının ak çıkarıp karalar giymeleri (Ergin, 1994: 249) ve Kirmanşah Hikâyesi'nde; Mahperi'nin, dev tarafından kaçırılınca bütün halkın karalara bürünmesi (Alptekin, 1999: 213) siyah (kara) rengin kültürel kodların taşıyıcısı olan halk anlatılarına ne şekilde yansındığını göstermesi açısından önemlidir.

3.2. Belirli Günler ve Ölüm Yemeğiyle İlgili Uygulama ve İnanışlar

Cenaze yakınları ilk üç gün evlerinde hiç yemek pişirmezler. Bunun yanında evde yemek pişirilmesinin günah olduğuna inanılır. Eski Türklerde ölü evinin kirlendiği inancı ile bu evde üç gün süreyle yemek pişirilmezdi (Köprülü, 1966: 92). Komşuların getirdiği yemeğe “acı yemeği” denir (KK8; Bilir, 2003: 191; Arıtürk, 2007: 171). Komşular yemek getirirken yanında ekmeğini de getirir. Ancak bu ekmeğin bir, üç gibi tek rakamlıdır (KK8) ki buna dikkat edilir.

Yedinci gününde “yedinci gün” adı verilen bir yemek tertip edilir. İlk yedi gün ruhun mezarda cesetle birlikte kaldığına yedinci günün sonunda verilen yemekle birlikte azat olup dolaşmaya başladığına inanılır. Bu nedenle akrabaları ilk yedi gün tırnak kesmez, kesilen tırnağın kabirdeki kişiye zarar vereceğine inanır (KK5, KK11). Yedinci günün sonunda ruhun gezmeye başlamasıyla bu acıyı çekmeyeceği düşüncesi vardır. Yedinci günündeki yemekte Kur'an-ı Kerim okutulur.

Kırkıncı gününde, genellikle ölen kişinin en sevdiği yemekler hazırlanır ve bunun yanında helva da pişirilir. Bu yemeğe yakınları ve buldukları yerdeki komşuların hemen hemen hepsi davet edilir. Kırkıncı gün yemeğine ölen kişinin ruhunun geleceğine gelen kişilerin çokluğunu görüp mutlu olacağına inanılmaktadır (KK6). Bu yemekte Mevlit okutulur.

Bir kişi öldükten sonra vasiyeti varsa elli ikinci yemeği verilinceye dek yerine getirilmelidir. Aksi halde akrabalarının rüyasına girerek onları rahatsız edeceğine inanılmaktadır (KK4). Ölen akrabalarının rüyasında görülmesi ve onun ruhunun rahat etmesi için vasiyetinin yerine getirilmesi bir nev'i ölümden sonraki hayatın varlığıyla ilişkilidir.

Geniş katılımlı olarak gerçekleşen *birinci yıl dönümü yemeği* de ölen kişinin ruhunu rahatlatmak için yapılan uygulamalardandır. Yemeğe katılan kişilerin ettiği dualarla ölen kişi

diğer dünyada ıstırap çekiyorsa bu acılarının duracağına inanılmaktadır (KK13). Ailenin maddi durumuna göre ikinci, üçüncü, dördüncü... yıl yemekleri de düzenlenmektedir.

3.3. Mezarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Ölen kişinin yakınları kişinin mezar yerini tayin etme konusunda dikkatli olmaktadır. Kişi için seçilen mezar yerinde bir sorun çıkıp mezar açık kalırsa, yakın zamanda başka bir kişinin ölüp oraya defnedileceğine inanılmaktadır. Kaynak şahsımız Mustafa Alataş, dedesi öldükten sonra açılan kabirden su çıkmıştır. Bu nedenle mezar yarıda bırakılarak cenaze için yeni bir mezar açılıp oraya defnedilmiştir. Ancak ilk mezar açık bırakıldığı için bir ay içerisinde köyde üst üste ölümler meydana gelmiş, köylüler meydana gelen ölümlerden açık bırakılan mezarı sorumlu tutmuşlardır. Köylülerden gelen şikâyetler üzerine açık mezar toprakla doldurulmuştur (KK1).

Ölen kişi, sağlığında nereye defnedilmek istediği vasiyet etmişse kesinlikle buna dikkat edilir. Eğer vasiyet edildiği yerin dışında bir yere defnedilirse “O mezar ona dar gelirmiş.” şeklinde bir inanış vardır (KK14). Ayrıca söylediği yere defnedilmezse daha sonra vasiyette bulunduğu kişilerin rüyasına girerek sürekli onları rahatsız edeceğiyle ilgili inanış da söz konudur (KK14).

Mezar ziyaretine gidildiği zaman mezardaki hayvanların yemesi için buğday ve arpa götürülür. Bunlar, mezarın üzerine serpilir. Böylece kabirdeki kişinin hayvanların duasını alacağına inanılır (KK5). Bunun yanında mezar ziyaretine giderken su götürülür ve mezarın üzerine dökülür. Böylece kabirdeki kişinin acılarının dineceğine inanılır (KK8). Kabrin üzerine yiyecek koyma geleneği çevre bölgelerde de görülmektedir. Öyle ki Hatay-Hassa'dan derlenen Hırsızın Öğüdü masalında ölen kişilerin diğer dünyada yemesi için bir hafta boyunca mezarları üzerine yiyecek bırakılması geleneğinden bahsedilmektedir (Dağı, 2016: 288). Bu geleneklerde ölümden sonra yaşamın devam ettiği düşüncesi hâkimdir. A. İnan da mezara konulan yiyecekleri doğrudan doğruya ölüye sunulmuş kurbanlar olarak ifade eder. Bununla ölen kişilerin zararlarından kurtulmak istenildiğini ifade etmektedir (İnan, 1986: 189).

Kabir ziyaretine giden aile yakınları mezarlığın girişinde “Es-selam ün aleyküm ya kubur ehli” diyerek içeriye girer. Sonra kendileri yine “Aleyküm selam veliddün dünya” diyerek de verdikleri selamı tekrar geri alırlar. Özellikle, bayram öncesi Arife günleri veya bayramın günleri bu törenlerini gerçekleştirirler (KK1). Ölen kişinin yakınları bugünlerde mezarların temizliğini yaparak kurumuş otları kopartırlar ve mezarların üzerine çiçek dikerler. Ayrıca mezarlıktaki ağaçları kesmek iyi kabul edilmez. Mezarlıktaki ağaçları kesen kişilerin ellerinin kuruyacağına ve başlarına türlü felaketler geleceğine inanırlar (KK1). Benzer inanış Van

Erciş'te de söz konusudur (Albayrak, 2006: 73). Ağacın kesilmeme nedeni eski Türk inanç sistemiyle ilgilidir. Mezardaki hiçbir ağaçtan ve bitkiden alınmaz. Bunların sahiplerinin mezardaki ölen kişiler olduğu söylenir. Mezarlıktan ağaç getirip yakarsan cenazelerin kemiğinin yandığına inanılır (KK8). Aynı şekilde mezarın üzerine gül dikilir ki ölen kişinin kabrinin içi gül bahçesi gibi olsun istenir (KK13).

Türklerin eski Türk inanç sisteminde ve İslamiyet'te ahiret inancının olmasından dolayı ölen kişinin toprağın altında geçici olarak kaldığına, zamanı geldiğinde tekrar dirileceğine inanılır. Bu nedenle; ölen kişi için "Toprağa teslim ettik, toprağa emanet ettik." denir (Kalafat 2000: 125). Aynı inanç, Türk Dünyası'nın tamamında olduğu gibi Gülnar'da da yaşamaktadır. Mezar ziyaretine gidildiği zaman, mezar üzerine oturulmaz ve çiğnenmez; çünkü mezarı çiğnemek ölünün üzerine basmakla aynıdır (8KK2). Mezarın üzerine oturulmaz, mezardaki kişinin ruhunu sıkıştırdığına ve eziyet çektiğine inanılır (KK2).

Mezar üzerindeki kuru otlar kopartılırken yeşil otlara kesinlikle dokunulmaz. Çünkü yeşil otların ölülerin azabını hafiflettiğine inanılır (KK1). Mezarlıkta mezar taşlarının okunmaması gerektiği düşüncesi vardır. Öyle ki mezar taşı okuyan kişilerin unutkan olacağı düşüncesi vardır (KK1).

Bir kişi öldükten sonra kırkıncı gününde yakınları giderek mezarın üzerine çalı atıp ayrıca toprak atıp mezarı tekrar onarırlar (KK8). Yörede, mezarın üzerine çalı atılmasındaki amaç yaban hayvanlarının mezarı kazmasını önlemeye yönelik bir tedbirdir.

Yeni doğum yapmış lohusalı bir kadını cenaze evine ve mezar ziyareti yapmasına izin verilmez. Çünkü kırkını dolduruncaya kadar annenin ve bebeğinin açık olduğuna inanılır (KK7). Bu inanın benzeri İzmir Kemalpaşa Yörüklerinde de söz konusudur (Uluslan, 2009: 240).

Bir mezara varıldığı zaman ayakucunda durulup dua edilmesi gerekmektedir. Eğer kişinin başucunda dua edilirse merhum kişi dua edenin yüzünü görememiş (KK7).

Mezar toprağından özellikle kismet kesmeye yönelik batını işler için faydalanılmaktadır. Ayrıca kismetini kapalı kişiler birçok yöntem uygulayıp kismetini açtıramazsa bazı durumlarda mezar toprağıyla yapılan muskayla kismetini açtırma yoluna gitmektedir (KK1, KK5, KK11) Ayrıca yatalak hastaların alternatif tıpla yapılan uygulamalarında da mezar toprağından faydalanılmaktadırlar. Mezar toprağıyla büyü ve sihir yapma ile ilgili benzer uygulamalar komşu ilçe Silifke'de de vardır (Alptekin, 2007: 94).

Mezara giderken üzerine yedi kat kıyafet giyilmesi gereklidir. Aksi halde mezar ehli kişiler gelenleri üryan görmüş. Bu nedenle, mezardaki kişiler gelen kişinin kendi akrabası olmaması için dua edermiş (KK3).

Sonuç

Araştırmamızda, Mersin-Gülнар ve yöresinde ölüm çevresinde uygulanmakta olan inanış ve pratikleri tespit etmeye çalıştık. Bu uygulama ve inanışların çoğu İslamiyet'ten önceki Türk inanç sisteminden günümüze kadar ulaşmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte bu inanışlar bir arada uygulanmaya başlanmıştır. Bu nedenle ölümle ilgili inanış ve uygulamalarda İslami düşünceyle bağdaşmayan uygulamaların varlığı görülmektedir.

Gülнар ve yöresinde tespit ettiğimiz bazı uygulama ve inanışlar Orta Asya şamanlığında görülen inanışlara benzemesine rağmen çoğunluğunda değişmeler de söz konusudur. Bunda yaşatılmaya devam eden bu inanışlara İslami kılıf giydirilmesinin etkisi büyüktür.

Sonuç itibariyle bilinmezliklerle dolu olan ölüm çevresinde sayısız gelenekler var olup Türk Dünyası'nın çoğunda ortaklık arz etmektedir. Bugün Türk Dünyası'nın neresine gidersek gidelim farklı adlarla benzer uygulamalar varlığını devam ettirmektedir. Ancak değişen yaşam koşullarına bağlı olarak da bu gelenekler de zamanla unutulmaya başlandığı da görülmektedir.

Kaynaklar

- ALBAYRAK, E. (2006). *Erciş'te Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALPTEKİN, A. B. (1999). *Kirmanşah Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, M. (2007). *Silifke'de Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALPTEKİN, M. (2016). *Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALSAC, F. (2011). *Alpamış Destanı Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARITÜRK, A. (2007). *Mersin İli Gülнар İlçesi Tarihi, Sosyo – Ekonomik ve Kültürel Yapısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATALAY, B. (1998). *Divanü Lügat'it-Türk Tercümesi III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAKIRCI, N.(2006). *Niğde Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin)*. Niğde: Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları:
- BALİ, A. (2015). *Mersin Konargöçerlerinin Halk Kültüründe İnanışlar ve Bunlara Bağlı Uygulamalar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- BARS, M. E. (2015). Türk Kültüründe Rüya ve Battal Gazi Destanı'nda İşlevleri. *International Journal of Language Academy*, 3(1) s.73-93.
- BEKKİ, S. (2004). Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi. *Millî Folklor*, 8(62), s.53-66.
- BİLİR, F. S. (2003). *Merv'den Anaypazarı'na Gülnar*. İstanbul: Etik Yayınları.
- ÇAĞIMLAR, Z. (2010). *Hikâyeleri ile Adana Avşar Ağıtları*. Adana: Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- ÇERİBAŞ, M. (2004). *Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇORUHLU, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- DAĞI, F. (2016). *Gavur Dağı (Cebel-i Bereket) Türkmen Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- DEMİRTAŞ, A. (1996). *İçel İli Yakın Çevre İncelemeleri*. Ankara: Çağdaş Basımevi.
- DİLEK, İ. (2014). *Resimli Türk Mitoloji Sözlüğü Altay/Yakut*. Ankara: Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.
- ELİADE, M. (1999). *Şamanizm* (İ. Birkan, çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ERGİN, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EROL, M. (2012). *Halep Türkmenleri Halk Kültürü Araştırması*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ESİN, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- FAZLAN, İ. (1975). *İbn Fazlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- GENÇ, R. (2009). *Türk İnanışları İle Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- GÖKŞEN, C. (2011). *Kars İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Haritalandırılması Projesi*. Kars, s. 115-152.
- HACIGÖKMEN, M. A. (2013). Türklerde Yas Âdeti Temelleri ve Sonuçları. *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları, s. 393-423.
- İNAN, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İNAN, A. (1998). Altay'da Pazırık Kazısında Çıkarılan Atların Durumunu Türklerin Defin Törenleri Bakımından Açıklama. *Makaleler ve incelemeler C.II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 261 – 268.
- KALAFAT, Y. (1990). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- KALAFAT, Y. (1994). *Makedonya Türkleri (Türkmenler, Torbesler / Türkbas Çenkeriler ve Yörükler) Arasında Yaşayan Halk İnançları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- KALAFAT, Y. (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- KAPLAN, T. (2011). *Gaziantep Kültür Turizmine Halkbilimsel Bir Yaklaşım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖPRÜLÜ, F. (1966). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- MEMMEDLİ, O. (2015). *Borçalı İlinde Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ÖRNEK, S. V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- RADLOFF, W. (1947). *Sibirya'dan C.I.* (A. Temir, çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ROUX, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm* (A.Kazancıgil, çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- TACEMEN, A. (1995). *Türk Fin-Ugor, Moğol-Mançu Toplulukları İnanışları Zemininde Bulgaristan Türkleri İnanışları Veya Türk Kimliği*. Ankara: Üç Bilek Matbaası.
- UÇAK, S. (2007). *Ergani'de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ULUSAN, E. (2009). *Kemalpaşa (İzmir) Yörükleri Halk Kültürünün Türkmenistan Halk Kültürü İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YALÇIN, Ö. (2015). *Çamardı'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(<http://www.mersinkulturturizm.gov.tr>).

Kaynak Kişiler

- KK1: Mustafa Alataş, 1988, Gülnar-Arıkuyusu Mahallesi, Üniversite Mezunu, Öğretmen.
- KK2: Teslime Şimşek, 1956, Gülnar-Ulupınar Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK3: Zeynep Üncü, 1958, Gülnar-Ulupınar Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK4: Ümmü Gülmez, 1956, Gülnar-Ulupınar Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK5: Ayşe Saliha Dilber, 1954, Gülnar, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK6: Fatma Güner, 1973, Gülnar, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK7: Hacer Kütük, 1975, Gülnar, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK8: Fatma Gündoğdu, 1937, Gülnar-Uluhtu Mahallesi, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı.
- KK9: Yahya Gündoğdu, 1943, Gülnar-Uluhtu Mahallesi, İlkokul Mezunu, Çiftçi,
- KK10: Ali Sungur Ataş, 1975, Gülnar-Büyükeceli Mahallesi, Üniversite Mezunu, Okul Müdürü.
- KK11: Ayşe Top, 1964, Gülnar-Arıkuyusu Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK12: Mehmet Ali Uğuz, 1953, Gülnar-Korucuk Mahallesi, İlkokul Mezunu, İnşaat İşçisi.
- KK13: Münevver Barı, 1959, Gülnar-Kayrak Mahallesi, Okuma-Yazma Yok, Ev Hanımı.
- KK14: Hacer Kurşun, 1977, Gülnar-Korucuk Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- KK15: Saliha Uğuz, 1960, Gülnar-Çavuşlar Mahallesi, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.